HOLLANDS 4. VALG EFTER KRIGEN OG DETS BAGGRUND

PEDER HANSEN

Valget til den hollandske rigsdag – Staten Generaal, på dansk vel rettest gengivet ved rigsstænder – til andet kammer 13. juni og til første kammer 14. juni, var *både ordinært valg og grundlovsvalg*. Vedtages en grundlovsændring af begge kamre, skal den efter et valg atter vedtages af de nyvalgte kamre, og med to trediedeles flertal. Dette valg var siden krigen det tredie valg i Holland, egentlig Nederlandene, hvor grundlovsændringer har foreligget. I 1948 forelå fire grundlovsændringer, hvoraf den vigtigste angik den statsretlige forbindelse med Indonesien. Den gang fandt valget af denne årsag sted, efter at kun det halve af den ordinære valgperiode var forløbet. Valget i juni i år er derved blevet det fjerde valg efter krigen, skønt valgperioden normalt er fire år. I 1952 foretoges i forbindelse med ordinært valg ændringer i grundloven med sigte på Hollands deltagelse i internationale organisationer.

Denne gang var normal valgperiode også udløbet. Grundlovsændringen, der blev vedtaget af andet kammer ifjor og af første kammer i april i år, *udvider rigsdagens medlemstal med en trediedel*, andet kammer fra 100 til 150 medlemmer og første kammer fra 50 til 75 medlemmer. Et lignende forslag var til behandling i 1951, men andet kammer vedtog den gang ændringer, der bevirkede, at forslaget ikke fik den fornødne tilslutning i første kammer. Denne gang var disse ændringer udeladt.

Grundlovsforslagets vedtagelse af de nyvalgte kamre, som må anses for sikker, vil ikke medføre, at der atter skal udskrives valg. Andet kammer får 50 nye medlemmer på grundlag af valgresultatet 13. juni. For første kammers vedkommende er sagen mere indviklet, da kammeret vælges indirekte af provins- eller amtsrådene for seks år, således at halvdelen vælges hvert tredie år. Når de 25 nye medlemmer er valgt, skal det derfor bagefter afgøres ved lodtrækning, hvem der er valgt på seks år, og hvem der er valgt på tre år.

Ingen havde på forhånd ventet, at valget i år ville bringe større forskydninger i styrkeforholdet mellem de politiske partier, og udfaldet har i så henseende snarest overtruffet forventningerne. Det politiske liv i Holland har i generationer været præget af stabilitet. *Koalitionsregeringer*, der mere eller mindre nærmer sig til at være samlingsregeringer, har

længe været det almindelige, fordi *forholdstalsvalgmåden* her som andre steder bevirker, at der findes mange partier, og den konsekvente gennemførelse af dette valgsystem i Holland forringer muligheden for store omslag. Ved valg til andet kammer findes atten valgkredse, men det er egentlig kun opstillingskredse. Mandaterne fordeles efter forholdstal for hele landet under eet. Valgretsalderen er 23 år, og der er *stemmepligt,* for så vidt som vælgerne skal melde sig til valglisten på valgstedet. Derimod er man ikke forpligtet til at afgive sin stemme.

Hvor *ringe bevægelse* der på grund af forholdstalsvalgmåden har været i partiernes stilling fremgår af, at fra det første valg efter forholdstalssystem i 1918 indtil krigen har udslaget ved et valg aldrig for noget parti været over 4 pct. af andet kammers medlemstal, og de 4 pct. er endda kun nået to gange. Den ene gang var i 1922, da kristelig historisk union voksede fra 7 til 11 mandater, og den anden gang i 1925, da det socialdemokratiske parti gik frem fra 20 til 24 mandater. Efter krigen har udsvinget ikke ved noget af de tre første valg i 1946, 1948 og 1952 for noget parti været mere end 3 mandater, og først valget i år har bragt et udsving på 4 mandater, idet arbejderpartiet, Partij van de Arbeid, er gået frem fra 30 til 34 mandater. Den største samlede forandring i et partis styrke i tiårsperioden fra 1946 til 1956 har været kommunisternes tilbagegang fra 10 til 4 mandater.

Men forholdstalsvalgmåden har også virket til at forøge *partiernes antal.* Fra 1918 til krigen var der aldrig mindre end ti partier, og det højeste antal nåedes med sytten. I det første valg efter forholdstal i 1918 deltog ti nye partier. En følge af denne overflod var, at der i valgloven blev indsat en bestemmelse, hvorefter en liste ikke kunne få noget mandat, medmindre dens stemmetal udgjorde 75 pct. af valgkvotienten (d.v.s. gennemsnitligt stemmetal pr. mandat). Da småpartier alligevel blev ved at opstå, blev kravet på mindste stemmetal i 1935 hævet til fuld kvotient, samtidig med at depositum indførtes. Siden krigen har antallet af partier i andet kammer været højst otte, og nu er det atter syv, som det var før 1918.

Et særegent træk ved det politiske liv i Holland er det stærke *konfessionelle indslag.* I Belgien, Frankrig og Italien findes et større eller førende politisk parti, der er baseret på tilslutning til den katolske kirke, og i den tyske forbundsrepublik findes et kristeligt demokratisk parti, som omfatter både katoliker og protestanter. I Holland forekommer flere partier af konfessionel oprindelse, men intet som med kristelig betoning forener de to store kirkesamfund. Siden krigen har det gamle *katolske folkeparti* stået åbent for andre end katoliker, men dette forhold har ingen praktisk betydning. Det calvinistiske *antirevolutionære parti* opstod i sin tid ved konservativ opposition mod katolikerne, og ved århun-

dredskiftet blev det endnu stærkere protestantisk betonede *kristeligt historiske parti* til som protest mod samarbejde mellem antirevolutionære og katoliker. Det *liberale parti* har længe kun spillet en mindre rolle, men i stedet for det socialdemokratiske parti dannede socialdemokrater, liberale og kristeligt demokratiske grupper efter krigen *arbejderpartiet,* som er uden konfessionel binding og på rent politisk grundlag står åbent for begge konfessioner.

Arbejderpartiet er ved sine bestræbelser for at *bryde gennem de kirkeligt bestemte delingslinier,* der også mærkes på andre områder, f. eks. i radioen, kommet i et konkurrenceforhold til de konfessionelle partier. Dette konkurrenceforhold har gjort sig stærkest gældende mellem arbejderpartiet og det katolske folkeparti, fordi begge i vid udstrækning kappes om at vinde de samme vælgere, og fordi der findes *både en socialdemokratisk og en katolsk fagforeningsbevægelse.* Det vakte for et par år siden stort røre, da de katolske biskopper i slutningen af maj 1954 udstedte et hyrdebrev om katolikers forhold i det offentlige liv. Hyrdebrevet ville forbyde katoliker at være medlemmer af socialdemokratiske organisationer, uden at dog arbejderpartiet udtrykkeligt blev indbefattet derunder. Arbejderpartiet, der gerne betoner sin karakter af »gennembrudsparti«, som respekterer alle trosbekendelser, svarede med en erklæring om, at katolicisme og socialisme ikke er uforenelige, og de to partier afbrød ikke samarbejdet i regeringen.

Med det stærke konfessionelle indslag i det politiske liv er *kulturpolitiske spørgsmål* kommet til at spille en fremtrædende rolle, uden at det dog er kommet til et sådant rent kulturkampartet politisk sammenstød som i Belgien. Modsætningen mellem det katolske folkeparti og arbejderpartiet skyldes også, at det er *de to største og omtrent jævnbyrdige partier.* Ved forrige valg i 1952 vandt arbejderpartiet førstepladsen i stemmer, men stemmetallet var så lidt større end det katolske folkepartis, at de to partier fik lige mange medlemmer i andet kammer, 30 hver. Et af valgets spørgsmål var i år, om noget af de to partier så afgjort ville blive det største, at krav på posten som statsminister kunne begrundes dermed, selv om regeringskoalitionen iøvrigt måtte antages at blive omtrent som før.

I den sidste halve snes år har katoliker og arbejderpartiet tilsammen dannet kernen i regeringen under skiftende deltagelse af mindre partier. Fra 1946 til 1948 stod katoliken *Beel* i spidsen for en regering af det katolske folkeparti og arbejderpartiet. I 1948 blev *Drees* fra arbejderpartiet statsminister, og de liberale og den kristelig historiske union indtrådte i regeringen. Efter valget i 1952 gik de liberale ud, og de antirevolutionære kom ind i stedet for. Denne regering rådede over et meget stort flertal i andet kammer, men ikke desto mindre kom det sidste år i maj til en *regeringskrise,* da andet kammer med 50 stemmer mod 48 forkastede et

sammenkædet forslag om forhøjelse af husleje og skattenedsættelser. Skønt ministrene af arbejderpartiet var gået med til dette forslag, stemte arbejderpartiet imod og fældede forslaget, hvorefter regeringen indgav sin afskedsbegæring. Da forsøg på at få dannet en anden regering slog fejl, vendte Drees' gamle regering efter tre ugers krise tilbage på grundlag af et kompromis, som lederen af arbejderpartiets gruppe i andet kammer, *Burger,* var mester for. Huslejen blev forhøjet med 5 pct. i stedet for som først foreslået med 10 pct., og skattenedsættelserne blev på 580 millioner gylden i stedet for 502 millioner.

Katolikerne byggede før valget deres håb om at vinde førstepladsen på, at det lille *katolsk nationale parti,* som den forhenværende koloniminister *Welter* dannede for fire år siden i misfornøjelse med det katolske folkepartis efter hans mening lovlig stærke venstreorientering og med afkaldet på Indonesien, nu var blevet forenet med folkepartiet. Ved valget i 1952 fik det katolsk nationale parti 2 mandater, som det katolske folkeparti nu regnede med at vinde. Det slog også til, og det katolske folkeparti havde også fremgang derudover, men arbejderpartiets blev endnu større.

Før valget rådede de partier, der var repræsenterede i regeringen over 81 af 100 stemmer i andet kammer, og under disse omstændigheder har valgkampen ikke i videre grad kunnet komme til at stå mellem en opposition og en regeringsblok. De politiske modsætninger har i overvejende grad måttet udlignes indenfor regeringen og regeringskoalitionen, og bortset fra den kulturpolitiske og konfessionelle betoning har de politiske partier ved valget ikke sagligt stået hinanden så fjernt.

Økonomisk er Holland kommet forbavsende på fode efter krigen, trods krigstidens ødelæggelser og tabet af et stort kolonirige. For tiden hersker *højkonjunktur og fuld beskæftigelse,* og fra alle sider anses det »økonomiske under«, for at bruge en i den tyske forbundsrepublik gængs anvendt betegnelse for det tyske økonomiske opsving, som et resultat af det gode samarbejde og en forstandig politik. Og det er sikkert ikke uden grund, at det politiske samarbejde og afdæmpning af modstående økonomiske interessers krav – den første større strejke efter krigen fandt sted sidste år – anses for at have været af væsentlig betydning for Hollands økonomiske stilling. Men medens det tyske »under« tilskrives den økonomiske politik, der har fået navnet »det frie markeds økonomi«, det vil sige erhvervs- og konkurrencefrihed, må den hollandske økonomiske politik snarere betragtes som planøkonomi.

Socialpolitisk har der ikke været større uoverensstemmelser med hensyn til den sociale forsorg og betryggelse, som almindeligt går under navnet *velfærdsstaten,* hvis virkeliggørelse såvel arbejderpartiet som de konfessionelle partier bekender sig til enten ud fra rent socialpolitiske eller tillige religiøst bestemte betragtninger. Den katolske partileder *Romme* har under

valgkampen taget til orde mod forsøg fra arbejderpartiets side på at drage katolikernes fremskridtsvenlighed i tvivl. Modsat har det åbenbart ikke lønnet sig for de antirevolutionære at ville tilskrive erhvervsministeren af deres parti, den iøvrigt meget ansete *Zijlstra,* en særlig andel i æren for de økonomiske konjunkturer.

Det mest påtrængende socialpolistiske og økonomiske problem, der står uløst, er *bolignøden.* Den skyldes foruden krigstidens ødelæggelser og befolkningstilvæksten også den boligpolitik, der er ført, men intet af de førende partier kan på det punkt ganske sige sig fri for ansvar, og i valgkampagnen er derfor kun givet uforbindende løfter om at bekæmpe bolignøden virksomt, uden at det er sagt videre bestemt, hvordan dette skal gøres.

Den af regeringen førte *udenrigspolitik* har ikke mødt principiel modstand undtagen fra kommunisterne. Hollænderne betragter tabet af det sydøstasiatiske kolonirige og indonesernes påståede senere troløshed med megen bitterhed; men dels har den politik, der er ført overfor *Indonesien,* ikke været noget enkelt partis sag, dels er det, der er sket, uopretteligt. Unionen mellem Holland og Indonesien af 1949 er aldrig blevet mere end et skin. For et par år siden ophævede indoneserne den reelt helt, og i år har de under hollandsk protest formelt ophævet den med en erklæring om, at forholdet fremtidigt er som ordinært mellem fuldstændigt suveræne stater. Hvad der nu beskæftiger hollænderne med hensyn til Indonesien er den retsstridige behandling af fængslede hollændere, som efter hvad den indonesiske statsadvokat har indrømmet, har været underkastet tortur, forholdene for de 81,000 hollændere, der endnu bor i Indonesien, og de 4–5 milliarder gylden, som er investeret der, samt striden om Ny Guinea. Denne 416,000 kvadratkilometer store hollandske koloni gør Indonesien krav på, fordi den udgjorde en del af det sydøstasiatiske kolonirige, hvis øvrige dele blev Indonesien.

Under de givne forudsætninger og med den skarpeste konkurrence mellem de to største regeringspartier har valgkampens bølger ikke kunnet gå særlig højt. Den begivenhed, som påkaldte størst opmærksomhed var, at regeringen nedlagde forbud mod, at føreren for den franske skattenægterbevægelse, *Poujade,* som et lille oppositionsparti, den nationale oppositionsunion, havde indkaldt, fik lov at deltage i valgkampen.

Mere opsigt end noget andet vakte det, at det tyske tidsskrift »Der Spiegel« netop til valgdagen gjorde naturlægen *Greet Hofmans virksomhed ved det hollandske hof* til en affære. At Greet Hofman havde fået adgang til dronning Juliana og til at forsøge at helbrede dronningens fra fødslen svagsynede yngste datter var velkendt i Holland, men aldrig offentligt omtalt. I den groteske fremdragelse af erindringen om Rasputin måtte mindst ligge, at Greet Hofman skulle have udøvet stor politisk, eller stor-

politisk, indflydelse, men fra hollandsk side er det harmfuldt blevet benægtet, at hun har udøvet eller tilstræbt at udøve nogen politisk indflydelse, eller at dronningen nogensinde skulle have handlet i strid med sin konstitutionelle stilling. Nogen indflydelse på valget har den af »Der Spiegel« anrettede sensation sikkert ikke haft. I anden omgang indskrænkede det tyske tidsskrift sig til at gøre sagen til en ægteskabelig affære, og dronningen og prinsgemalen har foranlediget en undersøgelse ved fhv. statsminister og i de senere år indenrigsminister Beel, som i den anledning er fratrådt som minister, fhv. statsminister *Gerbrandy,* som har nedlagt sit rigsdagsmandat, og fhv. generalguvernør i Østindien *van Starkenburgh Stachouwer.* Undersøgelsens sigte er ikke ganske klart.

Valget bragte ikke store forskydninger. Arbejderpartiet, der ved sin nystiftelse efter krigen lagde marxistiske doktriner til side og blev et socialt reformparti, har ikke vundet nogen afgørende sejr i retning af at bryde de konfessionelle linier, men har i så henseende vundet mere frem overfor de protestantiske partier end overfor katolikerne, og begge de to store partier er gået frem på mindre partiers bekostning. Størst har tabet været for kommunisterne og de antirevolutionære. Begge partier mistede 2 mandater i andet kammer, og den kristelig historiske union mistede 1 mandat. De 2 mandater, som det katolske nationale parti, der ikke deltog i valget, før havde, tilfaldt det katolske folkeparti.

Resultatet af valget til andet kammer fremgår af nedenstående oversigt.

	Stemmetal (1000) 1956	Pct. af stemmetal 1956	Mandattal 1956	Mandattal 1952
Arbejderpartiet	1.872	32.7	34	30
Katolske folkeparti	1.815	31.7	33	30
Antirevolutionære parti	568	9.9	10	12
Kristelig historiske union	483	8.4	8	9
Liberale parti	502	8.8	9	9
Kommunister	272	4.8	4	6
Politiske reformparti	130	2.3	2	2
Andre partier	86	1.5	0	2
I alt...	5.727	100.0	100	100

Ved valget til *første kammer* skete ikke anden forandring i styrkeforholdet mellem partierne, end at kommunisterne måtte afgive et mandat til arbejderpartiet. Resultatet af valget blev, at det katolske folkeparti fik 17 mandater, arbejderpartiet 15, det antirevolutionære parti 7, den kristelig historiske union 6, de liberale 4 og kommunisterne 1 mandat.

Valgets udfald lader ikke til at have lettet *dannelsen af en ny regering.* Arbejderpartiet er for første gang blevet større end noget andet parti i andet kammer, og opgaven at danne en ny regering tilfaldt derfor umiddelbart den 70-årige Willem Drees, der har været statsminister siden 1948, men personligt måske helst har ønsket en afløsning. En mindretalsregering ligger udenfor politisk brug og sædvane i Holland. Arbejderpartiet og det katolske folkeparti udgør tilsammen over to trediedele af det nye andet kammer og skulle sammen kunne danne en sikker flertalsregering ligesom 1946–48, men det katolske folkeparti synes at være mindre tilbøjelig dertil end arbejderpartiet. Katolikerne foretrækker en regering på bredere grundlag, men jo flere partier der inddrages, des vanskeligere bliver det at udforme det fornødne politiske fællesprogram. Forsvarsbudgettet og spørgsmålet om huslejeforhøjelse volder i så henseende størst bryderi, og de antirevolutionære besluttede sig i 1952 først efter et bevæget indre opgør til at gå ind i et samarbejde med arbejderpartiet.

Over tre uger efter valget har Holland endnu ikke fået en ny regering, men det er ikke noget usædvanligt. Regeringskriser er forholdsvis sjældne i Holland, men langvarige. Efter valget i 1952 varede det to måneder, før der kom en ny regering.

8. juli 1956.